

Program for folkehelsearbeid i kommunene

Evaluering av folkehelseiltak: Utvikling og planlegging

Seniorforsker Jens Christoffer Skogen

Avdeling for helsefremmende arbeid, FHI Bergen

E-post: jens.christoffer.skogen@fhi.no / tiltaksevaluering@fhi.no

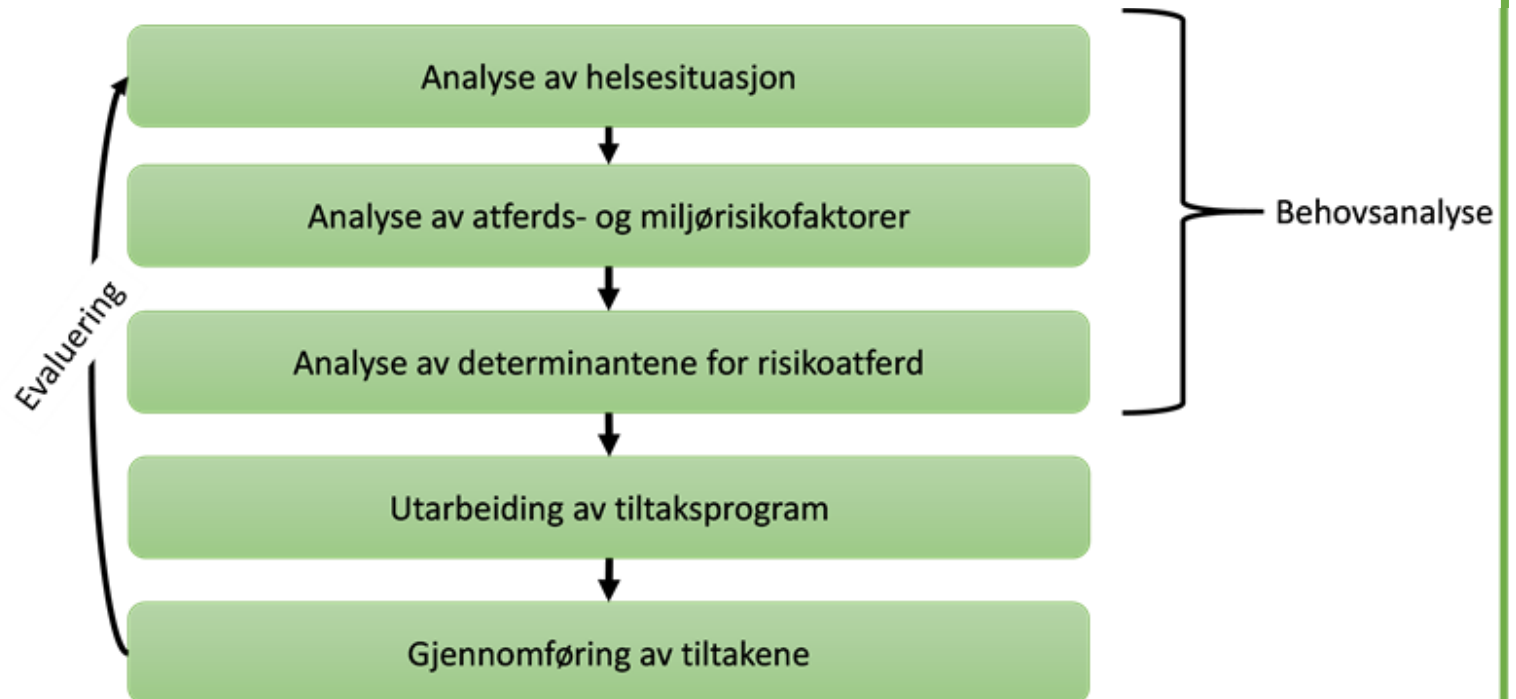
Tiltakenes innretning ifølge programmet

- Skal nå **brede** grupper av barn og unge
- På **arenaer** hvor barn og unge naturlig oppholder seg.

Utvikling av tiltak: Sentrale elementer

1. Hva er formålet med tiltaket?
2. Hva er målgruppen?
3. På hvilken måte skal tiltaket føre til en endring?
 - Teoretisk forankring
4. Plan for gjennomføring
5. Plan for evaluering

Fra Klepp & Aarø, 2017

1. Formål med tiltaket

- Ta utgangspunkt i utfordringsbildet lokalt:
 - Hva er helsetilstanden?
 - Hvilke påvirkningsfaktorer spiller inn?
- For eksempel utfordringer knyttet til «*rusbruk blant barn og unge*»
 - **Helsetilstanden:** Hva er omfanget, hvor alvorlig og hvilke grupper er utsatt?
 - **Påvirkningsfaktorer:** Hva er de sannsynlige strukturelle, miljømessige og individuelle årsakene?

2. Målgruppen: Hvem er intervensjonen ment for?

- I. **Universelle tiltak: Alle barn eller alle ungdommer**
- II. **Selekterte tiltak: Grupper med høy risiko for å utvikle helseplager**
- III. Indikerte tiltak: Rettet mot de som allerede har (begynnende) helseplager. Ofte element av behandling.

Nivå I og II mest relevant for program for folkehelsearbeid.

3. Teoretisk forankring

- På hvilken måte skal tiltaket føre til en endring...
 - Endring av atferd?
 - Endring av holdninger?
 - Endring av muligheter?
 - Hindre eksponering for kjente risikofaktorer?
 - Gi tilgang til kjente beskyttelsesfaktorer?
 - Teoretisk nivå – fra anekdotisk via prinsipper til vitenskapelig teori

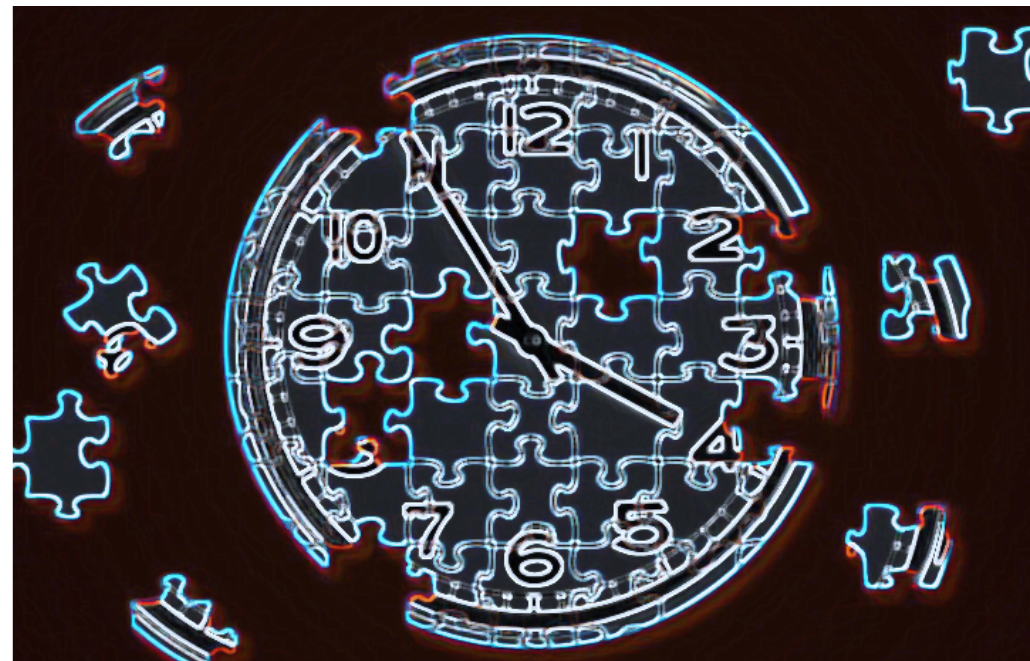
4. Plan for gjennomføring: Innhold

1. Problembeskrivelse
2. Målgruppe
3. Kontekst – setting
4. Mål og utfallsmål
5. Intervensjon, eller sett av intervensjoner
6. Ressursallokering
7. Engasjement
8. Utvikling av verktøy/materiell/kompetanse til intervensjonen
- 9. Plan for evaluering**

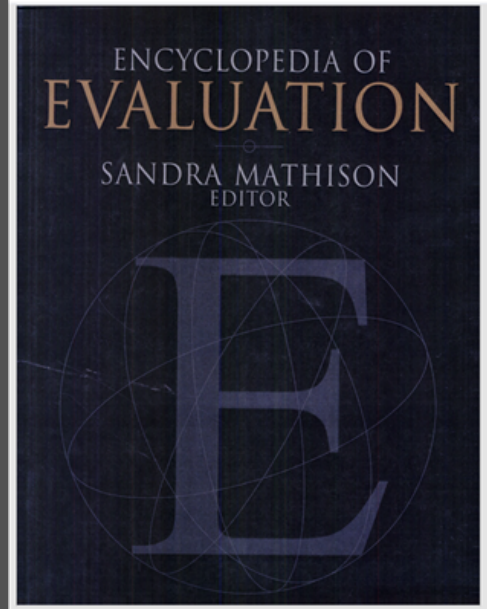
Hvordan evaluere og hva skal evalueres?

- Tar ressurser og tid fra andre sentrale oppgaver
- Evalueringer bør derfor begrunnes – og bør kunne gjøre en forskjell.
- I praksis: Ofte et reelt behov for evaluering.

Empowerment evaluation
 Scientific realist evaluation
 Process evaluation
 Benchmarking evaluation
 Summative evaluation
 Health promotion evaluation
 Longitudinal evaluation
 Implementation evaluation
 Cost minimization analysis
 Cost utility
 Formative evaluation
 Efficacy
 Collaborative evaluation
 Impact evaluation
 Comprehensive evaluation
 Outcome evaluation
 Efficiency
 Cluster evaluation
 Multimethod evaluation
 Economic evaluation
 Effectiveness
 Partial economic evaluation
 Dissemination studies
 Full economic evaluation
 Cost effectiveness analysis
 Transformativ evaluation
 Macroevaluation
 Programme evaluation
 Single case evaluation
 Participatory evaluation

Minst 42 ulike typer evaluering...

Mathison, S. (Ed.). (2004). *Encyclopedia of evaluation*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Type evaluering	Definisjon	Formål	Eksempel
Formative	<ul style="list-style-type: none"> Evaluates a program during development in order to make early improvements Helps to refine or improve program 	<ul style="list-style-type: none"> When starting a new program To assist in the early phases of program development 	<ul style="list-style-type: none"> How well is the program being delivered? What strategies can we use to improve this program?
Summative	<ul style="list-style-type: none"> Provides information on program effectiveness Conducted after the completion of the program design 	<ul style="list-style-type: none"> To help decide whether to continue or end a program To help determine whether a program should be expanded to other locations 	<ul style="list-style-type: none"> Should this program continue to be funded? Should we expand these services to all other after-school programs in the community?
Process	<ul style="list-style-type: none"> Determines if specific program strategies were implemented as planned Focuses on program implementation 	<ul style="list-style-type: none"> To determine why an established program has changed over time To address inefficiencies in program delivery of services To accurately portray to outside parties program operations (e.g., for replication elsewhere) 	<ul style="list-style-type: none"> Did your program meet its goals for recruitment of program participants? Did participants receive the specified number of service hours?
Outcomes	<ul style="list-style-type: none"> Focuses on the changes in comprehension, attitudes, behaviors, and practices that result from programs activities Can include both short and long term results 	<ul style="list-style-type: none"> To decide whether program/activity affect participants outcomes To establish and measure clear benefits of the program 	<ul style="list-style-type: none"> Did your participants report the desired changes after completing a program cycle? What are the short or long term results observed among (or reported by) participants?
Impact	<ul style="list-style-type: none"> Focuses on long term, sustained changes as a result of the program activities, both positive/negative and intended/unintended 	<ul style="list-style-type: none"> To influence policy To see impact in longitudinal studies with comparison groups 	<ul style="list-style-type: none"> What changes in your program participants' behaviors are attributable to your program? What effects would program participants miss out on without this program?

5. Plan for evaluering

- I sin enkleste form er en evaluering kun en dokumentasjon på hva som ble gjort.
- Essensielt i all type planlagt virksomhet.
 - Hvor er vi?
 - Hva skal vi?
 - Hva har vi oppnådd?
- Gi grunnlag for styring, læring og refleksjon
- Særlig relevant å evaluere tiltak hvis
 - utprøving av nye tiltak
 - tiltak med stor overføringsverdi
 - kostbare tiltak
 - tiltak med risiko for negative effekter
 - tiltaket er forankret i regionale eller nasjonale strategiar og handlingsplanar

Fra programmet: Tiltakene **skal** evalueres

- «*Alle tiltak og metoder som utvikles/utprøves [...]skal evalueres.*»
 - Egevaluering
 - Prosessevaluering
 - Følgeevaluering
 - Effektevaluering

Egenevaluering: Hva skulle vi gjøre, og hva gjorde vi?

- **Systematisk oversikt** over planene i tiltaket, og over hvorvidt planene ble gjennomført.
- Gjøres av samme aktør som gjennomførte tiltaket
 - Hva som skal inkluderes bør klargjøres **før** oppstart av tiltaket, i planleggingsfasen.
- Vil kunne gi svar på:
 - Gjennomføringsgrad
 - Oversikt over
 - Hindringer
 - Hva som har fungert, og hva som ikke har fungert så godt
- Krever relativt lite ressurser og kompetanse
- Grunnlag for videre arbeid, og underlag for andre typer for evaluering

Egenevaluering: Hva skulle vi gjøre, og hva gjorde vi?

Ulemper

- Innadrettet virksomhet – sier lite om hvordan andre opplevde tiltaket
- Objektivitetsproblematikk
- Gir i liten grad/intet konkret grunnlag for å vurdere hvorvidt tiltaket skal videreføres – eventuelt hva som skal endres for å forbedre det

Prosessevaluering

- En systematisk evaluering av gjennomføringen av tiltaket
 - Gjennomført etter planen?
 - Hvordan gikk selve gjennomføringen av tiltaket?
 - Brukere, aktører, og initiativtakere
 - Hvordan ble tiltaket mottatt i målgruppen?
 - Hvilke hendelser/hindringer påvirket implementeringen av tiltaket?
 - Hvem deltok?
- Gjøres (oftest) av andre enn aktøren som gjennomførte tiltaket
 - Direkte observasjon, intervjuer, fokusgrupper m.m.
- Krever større grad av ressurser og kompetanse enn egevaluering.
- Kan være hypotesegenererende i forhold til hvilke mekanismer som er viktige for om tiltaket gir endring eller ei.

Prosessevaluering

Ulemper

- Gir ikke svar på om tiltaket virket.
- ***Altså effekten av tiltaket er ikke inkludert.***

Before we invest millions, maybe we should test it and see if it works.

freshspectrum.com

Følgeevaluering – real-time evaluation

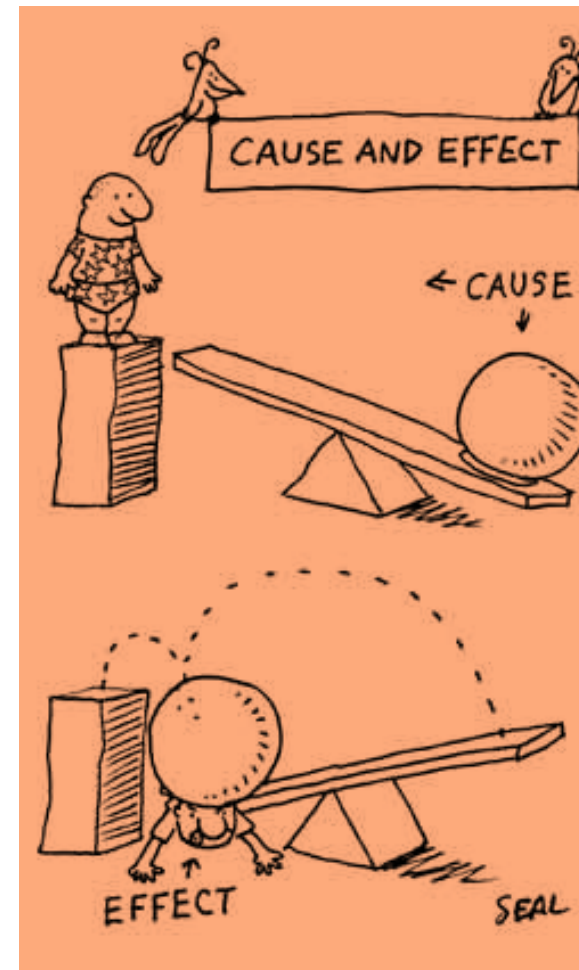
- Fortløpende evaluering av tiltaket mens det pågår.
- Gjøres hovedsakelig hvor selve tiltaket/tiltaksinnretningen er under utvikling og det trolig vil være behov for **justeringer eller endringer** underveis i gjennomføringen.
- Kan være ressurs- og kompetansekrevende.

“Your evaluation is based on the next 30 seconds. Go!”

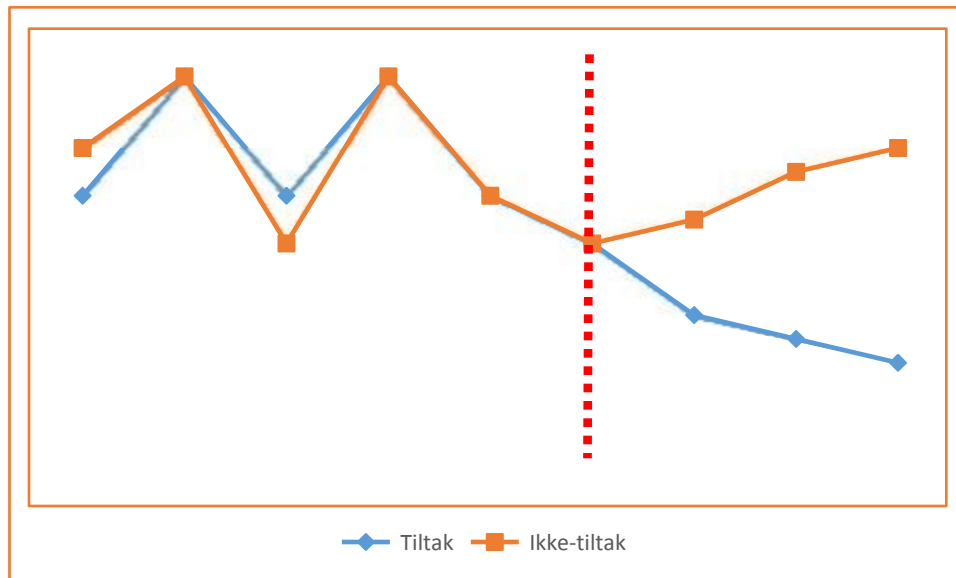
Effektevaluering: Virker tiltaket?

- Gir svar på om et tiltak har hatt en **effekt** på (helse)utfallet, eller en risikofaktor.
- Finnes mange ulike måter (forskningsdesign) å kunne belyse spørsmålet om effekt. Men så godt som alle tilnærminger legger til grunn en **kontrafaktisk** tankegang.

Effektevaluering: Kontrafaktisk

- Historien om det som ikke skjedde.
- Hva ville skjedd om tiltaket ikke ble gjennomført?
- Krever et sammenligningsgrunnlag

Effektevaluering – Hva skal til?

- Nitidig planlegging – hva skal skje når, og hvem involverer det?
- Spesifikk fagkompetanse på det aktuelle området
- Klar teoretisk forankring
 - Hvordan henger verden sammen?
- Klart og konkret målbilde – relevant og målbart
 - Hva er utfallet som skal endre seg?
- Klar plan for måling, analyse og presentasjon av innsamlet informasjon.

Effektevaluering – utfordringer

- Store krav til kompetanse og ressurser
- Store krav til planlegging og urokkelighet i gjennomføringen av plan
- Store krav til koordinering av de ulike aktørene
- Ofte små effekter
 - Krever ofte stort utvalg
- Effektene gjerne ikke umiddelbare
 - F.eks. færre nye tilfeller av depresjon
- Vanskelig å ha kontroll på mulige andre faktorer som kan påvirke resultatet (eller manglende resultat)

Effektevaluering – felles utfordring, felles løsning

- Variasjonen i hva som er hovedutfordringene knyttet til barn og unges psykiske helse trolig ikke veldig ulik i ulike kommuner.
- Kommuner bør derfor tilstrebe å samarbeide om å utvikle/innføre tiltak for i større grad tilrettelegge for informative (effekt)evalueringer.
 - Bonus:
 - Felles forståelse av utfordringsbilde
 - Erfaringsutveksling
 - Større muligheter til å knyttet til seg relevante kompetansemiljø

Ny FHI-rapport:
Barn og unges psykiske
helse:
En
kunnskapsoppsummering
av forebyggende og
helsefremmende tiltak

publisert i juni

Tilnærming

- Systematisk litteratursøk
- Baserer seg i all hovedsak på systematiske kunnskapsoppsummeringer, og i mindre grad på enkeltstudier.
 - Gjør det mulig å få en kritisk gjennomgang av forskningslitteraturen
 - Dekke et stort omfang av eksisterende kunnskap innen ulike områder av relevans
 - Gjør det mulig i si noe om 'samlet effekt' på tvers av ulike enkeltstudier
 - Hindrer i noen grad selektiv utvelgelse av forskning
 - Gjør arbeidet etterprøvbart

Resultat av litteratursøk

- Inkluderer informasjon fra om lag 500 enkeltstudier, og inkluderer mer enn 150 000 individer totalt sett.
- Hovedfokus på tre arenaer: Skole, familie, og barnehage.
- Flest publikasjoner hvor skolen er arena for tiltak.
- Flest studier som har fokus på psykisk uhelse (angst, depresjon etc), og svært få studier som har et helsefremmende fokus.

En av konklusjonene...mer forskning trengs

implementeringsgrad av ulike tiltak i norsk sammenheng. Basert på kunnskapsoppsummeringen som her er presentert, fremstår noen forskningsspørsmål som særlig relevante for samtlige arenaer når det gjelder effekten av forebyggende og helsefremmende tiltak rettet mot barn og unge i et folkehelseperspektiv. Det er behov for flere primærstudier av høy kvalitet og med tilstrekkelig utvalgsstørrelse (og dermed statistisk styrke) som belyser følgende problemstillinger:

- Lengre oppfølging: Gitt at tiltaket har effekt på psykisk helse, hvor lenge varer effekten?
- Subgruppe analyser: Gitt at tiltaket har en effekt på psykisk helse, er det effektforskjeller i ulike grupper av barn og unge?
- Moderatoreffekter: Gitt at tiltaket har en effekt på psykisk helse, er det andre forhold ved individet eller konteksten som påvirker denne effekten positivt eller negativt?
- Omfang og lengde på selve tiltaket: Gitt at tiltaket har en effekt på psykisk helse, vil antall eksponeringer eller lengden på eksponeringen(e) påvirke effekten av tiltaket?
- Identifikasjon av virksomme prinsipper: Gitt at tiltaket har en effekt, hva er det virksomme prinsippet eller mekanismen som ligger til grunn?
- Modalitet i tiltaket: Er det forskjell i effekt av et gitt tiltak med fokus på en arena (unimodale) sammenlignet med samme tiltak hvor innsatsen legges til flere arenaer (multimodale)?
- Hvordan kan ulike tiltak virke sammen og eventuelt forsterke hverandre?

